

ЛІТЕРАТУРА

1. Головатенко А.Ю. Повторительно-обобщающие уроки в курсе „Основы Советского государства и права” // Преподавание истории в школе. – 1987. - №2. – С. 48-54.
2. Давыдов Г.П., Головатенко А.Ю. О программе курса „Основы Советского государства и права” // Преподавание истории в школе. – 1986. - №2. – С. 33-37.
3. Давыдов Г.П. Правовое воспитание учащихся: (из опыта работы) / Сост. Давыдов Г.П., А.Ф. Никитин, В.М. Обухов. – М.: Просвещение, 1979. – 159 с.
4. Держ. архів Харківської області, Ф. Р-917, Оп. 7, Спр. 284, 216 арк.
5. Методическое пособие по курсу „Основы Советского государства и права”: Пособие для учителя / Давыдов Г.П., Барабашев Г.В., Бычко В.Е. и др.; Под ред Г. П. Давыдова. _ М.: Просвещение, 1989. – 303 с.
6. Никитина Е.Н. Развитие умений и навыков на уроках по основам Советского государства и права // Преподавание истории в школе. – 1986. - №5. – С. 56-58.
7. Програми восьмирічної і середньої школи. Історія. 4-10 класи. Основи радянської держави і права. 8 клас. – К.: Рад. школа, 1987. – 160 с.
8. Программа учебных телевизионных передач по истории и обществоведению на 1986/87 учебный год // Преподавание истории в школе. – 1986. - №5. – С. 59-62.

УДК: 373.51:94:"196/199" (477)

Драновська С. В.
аспірант кафедри педагогіки
СумДПУ ім. А. С. Макаренка

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВІДБОРУ ФАКТИЧНОГО ТА ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ У ЗМІСТІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (60 – поч. 90 рр. ХХ СТ.)

У статті проаналізовано науково-методичні підходи до відбору фактичного і теоретичного матеріалу у змісті шкільного курсу історії України (60 – поч.90 рр. ХХ ст.).

Ключові слова: фактичний та теоретичний матеріал, зміст історичної освіти, шкільний курс історії України.

Драновская С.В. Научно – методические подходы к отбору фактического и теоретического материала в содержании школьного курса истории Украины (60 - нач. 90 гг. ХХ в.).

В статье проанализировано научно-методические подходы к отбору фактического и теоретического материала в содержании школьного курса истории Украины (60 - нач. 90 гг. ХХ в.).

Ключевые слова: фактический и теоретический материал, содержание исторического образования, школьный курс истории Украины.

Dranovska S. Scientific - methodical approaches to the selection of the actual and theoretical content of the material in the school course of history of Ukraine (60 - 90 years of the XX-th century).

The article analyzes the scientific and methodological approaches to the selection of the actual and theoretical content of the material in the school course of history of Ukraine.

Key words: factual and theoretical material, content of history education, the school course in the history of Ukraine.

Постановка проблеми. Порівнюючи фактичний і теоретичний матеріал при вивченні історії України у різні роки, можна легко з'ясувати, що розмежування головних і другорядних фактів у ньому є умовним і мінливим. Тільки протягом ХХ ст. в підручниках з історії неодноразово відбувалася ревізія фактів: одні з них ставали доленосними, видатними подіями в житті країни, а інші відсівалися на задній план. Це природне явище, оскільки саме головні факти визначають тенденцію у розкритті історичного змісту [6, с. 57].

Успішна реалізація вимог до фактичного і теоретичного матеріалу, який підлягає вивченню та глибини його осмислення, залишається актуальною проблемою при вивченні шкільного курсу історії України в другій половині ХХ ст.

Мета статті – проаналізувати науково-методичні підходи до відбору фактичного і теоретичного матеріалу у змісті шкільного курсу історії України (60 – поч.90 рр. ХХ ст.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему співвідношення фактичного і теоретичного, критерії відбору фактів розглядали методисти – Л.М. Боголюбський, П. В. Гора, Н.Г. Дайрі, Ф.П. Коровкін, О.І. Пометун, О.І. Стражев. Вимоги до відбору історичного матеріалу для шкільного курсу історії України у своїх працях розглядають – Г.О. Кревер, П.С. Лейбенгруб, П.Л. Уховська.

Виклад основного матеріалу. Збагачення пам'яті учнів знаннями основних історичних фактів – одне із головних завдань шкільного навчання історії. Історичні факти мають не лише навчальне, а також і виховне значення. Вони можуть викликати в учнів почуття захоплення, незадоволення, формувати соціальні навички та ідеали, виховувати моральні погляди і переконання, впливати на історичну самосвідомість [1, с. 72].

Успішність використання на уроках історії фактичного і теоретичного матеріалу залежить від подолання систематично відтворювати матеріал лише за допомогою фактів та об'єктивного трактування історичних подій, достатньо не пояснюючи їх. Великого значення на уроці набуває вміле оперування вчителем дати висновки і оцінки подіям, вміння наближувати деякі історичні проблеми з проблемами сучасності, в яких вчитель та учні можуть виразити світогляд даного періоду, політичні погляди і моральні оцінки [7, с. 44].

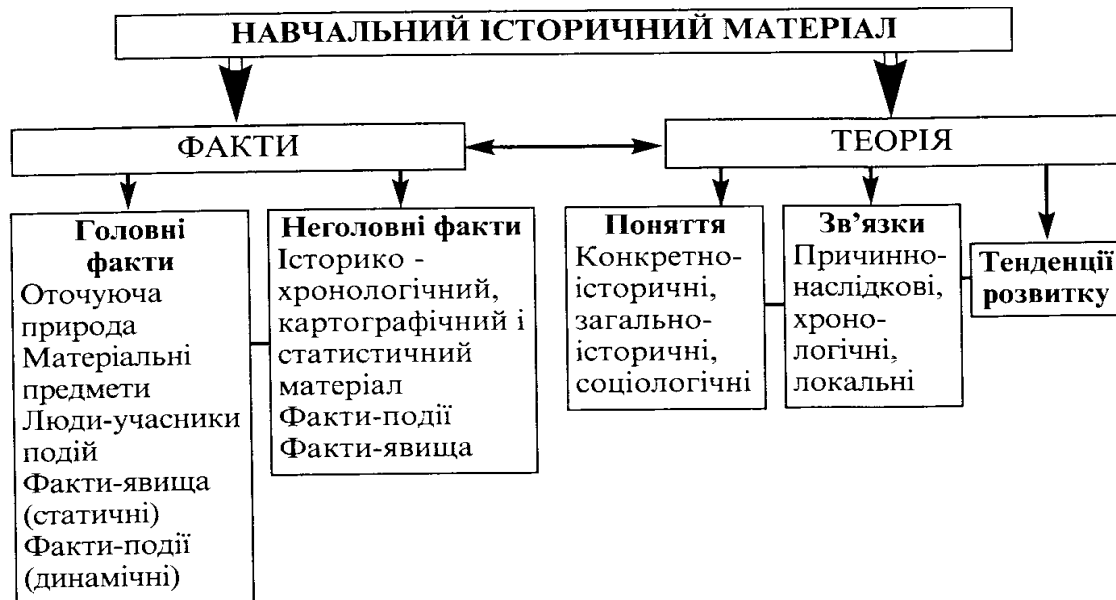
Фактичний і теоретичний навчальний історичний матеріал тісно пов'язаний між собою. Більш детально розібратися в ньому нам допоможе Схема 1.

Неголовні (другорядні) історичні факти вчитель викладає інакше, ніж головні, так як в навчанні історії вони відіграють допоміжну роль. Вони не містять теоретичних відомостей і не мають великого пізнавального значення. Другорядні факти поповнюють, конкретизують і пов'язують між собою головні історичні факти, сприяють створенню цілісної картини закономірного історичного процесу [1, с. 72, 90].

Для сприйняття фактів, які викладає вчитель учням необхідне вольове зусилля, увага, запам'ятовування, що створює у свідомості образи описуваних явищ. Найбільше це відноситься до придбання учнями знань з різних посібників. Можливий і самостійний пошук учнями фактів, встановлених історичною наукою. Для цього учень повинен знати різні джерела історичних знань і володіти прийомами роботи з ними.

Різні за своїм характером знання в процесі їх формування тісно взаємодіють один з одним. Формування понять спирається на знання фактів, на конкретні образи. У свою чергу, свідомість і міцність засвоєння фактичних знань залежать від сформованості в учнів узагальнених знань і ступеня їх систематизації; чим багатші і систематизовані узагальнюючі поняття учня, тим швидше і глибше він осмислить і включити новий матеріал в наявну в нього систему історичних знань.

Схема 1. Основні компоненти структури навчального історичного матеріалу.

У процесі навчання шкільна історична освіта може охопити лише незначну частину установлених історичною наукою фактів. Шкільний курс історії повинен включати фундамент фактів, на який можна спиратися в розкритті історичного процесу в цілому.

Впливовим видом аргументації, поряд з теоретичними доводами – є факти. Недарма говорять: факти – вперта річ. Ніякими засобами їх не можна спростувати. Звичайно, не можна наводити факти випадкові або неточні – вони позбавлені сили впливу.

Важливого значення в процесі викладання історії України набуває проблема перевантаження історичними фактами навчального матеріалу. Наприклад, у звіті Охтирського району Сумської області вказано, що матеріал з історії дуже перевантажений, особливо в 5-х класах, учням необхідно запам'ятовувати багато різних назв і дат. Також учні не чітко уявляють що таке держава і класи, революція і повстання, рабовласницький і феодальний лад. Учні 5-х класів погано володіють картою. Але не дивлячись на це, викладачі історії намагаються досягти кращих результатів в своїй роботі. Це дається умілим глибоким висвітленням теоретичного матеріалу в щоденному зв'язку із сучасністю [2, с. 35].

Відбір фактів в шкільному курсі історії України повинен створювати таку частоту фактів, яка забезпечувала б можливість розкриття суттєвих зв'язків між ними. Наприклад, причинну обумовленість, наступність, наслідок, загальне і особливе, тобто таку систему, яка дозволила б зв'язати ці факти в цілісні історичні процеси і усвідомити їх закономірність з глибиною, яка відповідає віку учнів [4, с. 48].

В процесі вивчення історичних фактів на уроках історії, наочність має першочергове значення. Тільки при послідовному і правильному застосуванні наочності в учнів створюється яскраве уявлення і розуміння фактів, які вони вивчають. У безпосередньому житті учні не можуть спостерігати факти минулого, більш того, навколишнє життя часто заважає створенню правильних уявлень про нього. Наприклад, учням V – VII класів дуже важко уявити умови життя первісної людини, взаємовідносини між кріпаком і поміщиком. В їх реальному житті немає вражень, які б дали їм чуттєві основи для створення правильних уявлень про ці та багато інших фактів далекого минулого [5, с. 45].

Також важливою умовою ефективного використання на уроках історії України фактичного і теоретичного матеріалу є вміння учнів поєднувати знання історичних фактів як ланок єдиного складного процесу, який підпорядковано історичній закономірності. З цієї точки зору засвоєння будь-якого історичного факту тільки тоді має навчально-пізнавальне значення, коли учні його зрозуміли в тісному зв'язку з іншими фактами. Наприклад, якщо ми вивчаємо Полтавську битву, то в першу чергу, ми розглядаємо її на фоні внутрішньої та зовнішньої політики Росії на початку XVIII ст. До таких фактів можна віднести: перебування армії і військової промисловості, значення і наслідки Полтавської битви для Північної війни, для укріплення міжнародного становища Російської імперії, тощо. Але Полтавську битву необхідно розглядати в більш широкому плані, як один із найважливіших моментів історичної боротьби Російської імперії за вихід до Балтійського моря, як одну із героїчних сторінок національної військової історії [7, с. 95].

Крім того, при доборі фактів для шкільного курсу історії слід враховувати відведений навчальний час та вікові можливості учнів відповідного класу. Але вік учнів не є головним при відборі фактів і визначенні глибини їх розкриття у викладанні історії. Головну роль тут відіграє розвиток пізнавальних здібностей учнів, що визначаються різноманітними умовами навчання та виховання [5, с. 22]. Наприклад, вчитель історії Ярузької середньої школи на уроках історії глибоко розкриває зміст історичного матеріалу, вміло і правильно ставить запитання, добивається від учнів вичерпних і повних відповідей [9, с. 118].

Для того, щоб потенційні можливості фактів були цілеспрямовано використані для формування в учнів розуміння закономірностей суспільного розвитку, наукових світоглядних висновків, моральних якостей, треба їх вдумливо відбирати. Таким чином, для реалізації змісту навчання історії необхідно детально пояснити основні вимоги до відбору фактів:

Факти мають бути науково-достовірними, відображати об'єктивну реальну дійсність, відповідати сучасному рівню розвитку історичної науки.

Суворий добір фактів, їх раціонального обмеження, типізації. Треба чітко визначити, які саме факти обов'язкові для засвоєння знань, виховання та розвитку учнів, а які виконують допоміжну функцію для досягнення цієї мети.

Слід відбирати лише ті факти, які найвиразніше характеризують хід і основні риси історичного процесу; кожен окремий факт має відбивати загальне, а в загальному повинна відображатися конкретність факту.

Добирати слід такі факти, які забезпечили б формування найважливіших світоглядних ідей та понять, моральних якостей учнівської молоді.

При доборі фактів треба враховувати вікові можливості учнів, продумувати на якому саме конкретному матеріалі будуть розвиватися їх пізнавальні здібності.

Факт слід подавати емоційно, щоб збуджувати в учнів глибокі переживання, особисте ставлення до історичних явищ і подій.

У шкільному курсі історії дуже важливо поєднати яскравий, детальний виклад основних фактів з коротким, конспективним висвітленням матеріалу, необхідного для розуміння загального історичного розвитку нашої держави та іноземних країн [8, с. 47].

Отже, відібраний конкретний фактичний матеріал має бути посильним і доступним для учнів, має збагатити їх пам'ять озброїти вміннями і навичками, сприяти піднесенню рівня їх розвитку. Наприклад, учителі історії м. Харкова вимагали від учнів глибокого засвоєння фактичного матеріалу, розуміння теоретичних питань, вміння робити висновки і узагальнення, знати хронологію подій. Крім того, на уроках історії СРСР особливу увагу вчителі приділяли вивченню матеріалу історії України. На конкретних фактах учителі показували перевагу економіки СРСР, демонстрували багато ілюстративних фактів [3, с. 130, 133].

Сутність історичних фактів, генезис і розвиток історичних явищ, ставлення одиничного, особливого і загального в суспільному житті, закономірності історичного процесу та інші аналогічні знання, розкриті історичною наукою, можуть бути свідомо засвоєні в навчанні тільки на основі розумової діяльності учнів, переважно шляхом осмислення повідомляються вчителем і підручником готових знань або частково шляхом самостійного їх відкриття за допомогою і під керівництвом вчителя. Наприклад, учень Житомирської середньої школи №17, оцінюючи факт приєднання України до Росії 1654 року пояснив як велике історичне значення цієї події для долі українського народу. Внаслідок цієї події український народ об'єднався з російським народом. У висновках учень також пояснює подальшу долю України – приєднання України до Росії поклато край постійній небезпеці нашої державі бути поневоленою Німеччиною, Польщею, Туреччиною, що загрожувало існуванню

українського народу. Будучи оточеною з усіх боків сильнішими державами Україна на могла, на той час, бути суверенною державою без допомоги Російської імперії [10, с. 88].

Об'єктивною основою для визначення оптимального співвідношення фактичного і теоретичного змісту в шкільних курсах історії на різних етапах навчання повинні бути – рівень розвитку вікових пізнавальних можливостей учнів і специфіка цілей історичної освіти в школі [6, с. 70].

Висновок. В процесі навчання школярі повинні засвоїти важливі факти, які характеризують історичний процес в цілому, а також різні сфери суспільного життя на кожному етапі розвитку суспільства. Відбір фактів має за мету – визвати в учнів особисте відношення до тієї чи іншої історичної події, явища, розкрити його значення, вплив на долі людей, епохи яка вивчається.

Таким чином, оперуючи фактичним матеріалом, учні легко приходять до теоретичних висновків, вже не просто взятих з підручника, а в результаті різнобічних розумових операцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гора П.В. Повышение эффективности обучения истории в средней школе. / П.В. Гора. М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
2. Держархів Сумської області Ф Р 3733. Оп. 1. Спр. 65. – 42 арк.
3. Держархів Харківської області Ф Р 917. Оп. 2. Спр. 177. – 233 арк.
4. Кревер Г.А. Изучение теоретического содержания курсов истории в 5 – 9 классах: Из опыта работы. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
5. Лейбенгруб П. Дидактика уроку історії в середній школі. / П. Лейбенгруб. – К.: Радянська школа, 1968. – 185с.
6. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2006. – 328 с.
7. Стражев А.И. Методика преподавания истории. / А.И. Стражев. – М.: Просвещение, 1964. – 287 с.
8. Уховська П. Л. Єдність навчання, виховання та розвитку в процесі вивчення історії та суспільствознавства. / П. Л. Уховська. К.: Радянська школа, 1975. – 99 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф Р 166. Оп. 15. Т. 2. Спр. 1349. – 207 арк.
10. ЦДАВОВ, ф Р 166, оп. 15, спр. 516.– 247 арк.

УДК 378.937

Іваній О.М.
кандидат педагогічних наук,
Сумський державний педагогічний
університет ім.А.Макаренка

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті на підставі теоретичного аналізу проблеми формування правової компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки розглянуто сутність моделювання педагогічної діяльності, що формує досліджуване утворення. Розроблено структурно-змістову модель формування правової компетентності майбутнього вчителя та визначено організаційно-педагогічні умови забезпечення цього процесу.

Ключові слова: *правова компетентність, модель формування правової компетентності, організаційно-педагогічні умови, майбутній учитель.*

В статті на основі теоретичного аналізу проблеми формування правової компетентності майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки розглянуто сутність моделювання педагогічної діяльності, що формує досліджуване утворення. Розроблено структурно-змістову модель формування правової компетентності майбутнього вчителя та визначено організаційно-педагогічні умови забезпечення цього процесу.

Ключевые слова: *правовая компетентность, правовая культура, правовая зрелость, модель формирования правовой компетентности, педагогические условия, будущий учитель.*

In article on the basis of the theoretical analysis of a problem of formation of legal competence of the future teacher during vocational training the essence of modelling of pedagogical activity which shapes investigated formation is considered. The structurally-substantial model of formation of legal competence of the future teacher is developed and organizational-pedagogical conditions of maintenance of the given process are certain.

Key words: *legal competence, future teachers, legal culture, legal maturity, professional competence, pedagogical terms.*

Постановка проблеми. Розбудова в Україні демократичної правової держави актуалізує проблему формування правової компетентності особистості, її вмінь легальними засобами правомірно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях. У цьому контексті особливого значення набуває формування правової компетентності молоді як найбільш активної, соціально мобільної й відкритої до змін демографічної групи, від якої невдовзі залежатимуть перспективи розвитку держави.